

„Lalka” Bolesława Prusa. Notatka do matury

Powtórka w pigułce: matura podstawowa, rozszerzona i ustna (pytania jawne 2027–2031)

Metryczka

Autor	Bolesław Prus (Aleksander Głowacki), nie Sienkiewicz	Epoka	pozytywizm (późna faza), powieść kryzysu pozytywizmu
Druk	„Kurier Codzienny” 1887–1889, książka 1890	Gatunek	powieść realistyczna: społeczna, psychologiczna, o miłości; „realizm krytyczny”
Akcja	1878–1879; w pamiętniku Rzeckiego od Wiosny Ludów (1848)	Narracja	trzecioosobowa (bez wszechwiedzy, mowa pozornie zależna) + pierwszoosobowy „Pamiętnik starego subiekta”
Miejsca	Warszawa, Paryż, Zasławek, Zasław	Zakończenie	otwarte: wybuch w ruinach zamku w Zasławiu, los Wokulskiego nierozstrzygnięty (śmierć? wyjazd do Geista? to tylko interpretacje)

„Lalka” w 5 zdaniach

1. Wokulski, chłopak do wszystkiego u Hopfera, powstaniec i zesłaniec, prowadzi sklep na Krakowskim Przedmieściu. **2.** W teatrze zakochuje się w arystokratce Izabeli Łęckiej i zdobywa majątek na dostawach dla armii w wojnie rosyjsko-tureckiej. **3.** Wykupuje weksle Łęckiego i kamienicę, wchodzi do salonów, ale Izabela traktuje go z wyższością. **4.** W pociągu do Krakowa słyszy jej flirt ze Starskim po angielsku, próbuje się zabić na torach, ratuje go Wysocki. **5.** Wokulski wycofuje się z interesów i sprzedaje sklep Szlangbaumowi, Rzecki umiera, a los Wokulskiego pozostaje otwarty.

Najważniejsi bohaterowie

Postać	W hasłach	Łącz z motywem
Wokulski	pozytywista z duszą romantyka; ambitny, rozdarty	miłość jako obsesja, awans, nauka
Izabela Łęcka	salonowa arystokratka, kocha posąg Apollina, dzieli świat na swój i „drugi świat”	konwenans, pogarda dla pracy i kupców
Rzecki	stary subiekt, „ostatni romantyk”, bonapartysta, skrycie kocha Stawską	pamięć, praca jako sens życia
Ochocki	młody arystokrata, marzy o maszynie latającej	nauka i postęp
Łęcki / Starski	zrujnowany arystokrata / łowca posagów	upadek arystokracji, pieniądź
Stawska / Krzeszowska	uczciwa, pracująca matka / mściwa baronowa (mieszczka z urodzenia)	proces o lalkę, groteska
Szlangbaum / Szuman	zaradny subiekt, potem właściciel sklepu / lekarz-sceptyk	asymilacja Żydów, uprzedzenia, komentarz do epoki
Wysocki, Marianna	biedota z Powiśla, którą wspiera Wokulski	nędza, filantropia zamiast pracy u podstaw

Trzy pokolenia idealistów i dwie natury Wokulskiego

Rzecki: idealista polityczny	Wokulski: idealista miłości	Ochocki: idealista nauki
wiara w Napoleonidów i hasło „za naszą i waszą wolność”; umiera samotny, podejrzany o nieuczciwość	wierzy, że pracą i uczciwością zdobędzie szacunek i miłość; przegrywa w miłości i znika	chce „przypiąć skrzydła ludzkości”; otoczenie ma go za dziwaka
Wokulski pozytywista		Wokulski romantyk
nauki ściśle mimo kpín (Szkola Przygotowawcza, Szkoła Główna, badania w Irkucku), przedsiębiorczość, zawód kupca		powstanie styczniowe, powrót z tęsknoty, miłość od pierwszego wejrzenia, idealizacja, próba samobójcza, samotność

Sam Prus: powieść o polskich idealistach na tle rozkładu społecznego. Klęska idealistów nie oznacza, że są zbędni: to podzielone, egoistyczne społeczeństwo nie umie skorzystać z ich idei.

Uwaga, błąd kardynalny. Błąd, który całkowicie przekręca główne wątki lub losy głównych bohaterów (np. „Wokulski poślubił Izabelę”, pomylenie biografii Wokulskiego i Rzeckiego). Dotyczy lektur czytanych w całości. Skutek: **0 pkt za całe wypracowanie**, na ustnej 0 pkt za aspekt merytoryczny zadania. Nie pisz też, że Wokulski na pewno zginął albo wyjechał do Paryża: zakończenie jest otwarte. Serial Netflix'a zmienia fabułę: wątki z ekranizacji to nie argumenty z lektury.

Pytania jawne z „Lalki”: plan wypowiedzi

Numery: matura 2026–2028 / matura 2029–2031. Schemat: teza, 2–3 argumenty z lektury, kontekst, wniosek.

Zagadnienie	Teza i argumenty z „Lalki”	Kontekst
30 / 31 Miłość: siła destrukcyjna czy motywująca?	napęd i klęska Wokulskiego: majątek, angielski, weksle i kamienica; potem pociąg i tory; kontrast: cicha miłość Stawskiej	romantyczny wzór miłości („Dziady” cz. IV, „Werter”)
31 / 32 Praca jako pasja	Rzecki (sklep jako sens życia), Wokulski (od Hopfera do majątku), Ochocki i Geist; dla Izabeli praca to wada	praca organiczna i u podstaw; Zasławek prezesowej
32 / 33 Majątek i pochodzenie w relacjach	bogaty kupiec vs zrujnowany Łęcki; „drugi świat” Izabeli; licytacja kamienicy; uprzedzenia wobec Szlangbauma	„Wesele”, podziały społeczne Królestwa Polskiego
33 / 34 Marzenia a rzeczywistość	trzech idealistów; Izabela z marzeń i z pociągu; upadek wiary Rzeckiego w Napoleonidów; maszyna Ochockiego	„Przedwiośnie” (szklane domy), „Pani Bovary”
34 / 35 Miasto: przyjazne czy wrogie?	Krakowskie Przedmieście i salony vs nędza Powiśla; kamienica Łęckich; Paryż jako miasto pracy i nauki	„Zbrodnia i kara” (Petersburg), „Ziemia obiecana”, romantycy o Paryżu
35 / 36 Czym mogą być wspomnienia?	„Pamiętnik starego subiekta” (Węgry 1848), Syberia Wokulskiego, młodość prezesowej; Wirski żyje przeszłością	„Pan Tadeusz”, „Miejsce” Stasiuka
- / 37 Czy ambicja ułatwia osiągnięcie celu?	nauka mimo kpin, majątek, pozycja, ale bez miłości Izabeli; Szlangbaum przejmuje sklep; ambicja naukowa Ochockiego	„Makbet”, „Ojciec Goriot” (Rastignac)

Hasła pozytywizmu a ich obraz w „Lalce”

Hasło	Co pokazuje powieść	Hasło	Co pokazuje powieść
wiara w naukę	młody Wokulski wyśmiewany, Ochocki „dziwak”	kult pracy	praca nie daje Wokulskiemu pozycji, Rzecki umiera samotny
praca organiczna	warstwy społeczne odcięte od siebie	asymilacja Żydów	niechęć większości, Szlangbaum rezygnuje z asymilacji
praca u podstaw	zamiast niej jałmużna i filantropia (Marianna, Wysocki)	emancypacja kobiet	kobieta zależna od mężczyzny, małżeństwo szczytem marzeń

Konwencje, kompozycja, wymagania z podstawy

Realizm (I.1.2): topografia Warszawy, prawdopodobieństwo, bohater typowy, panorama społeczna, dynamiczne opisy.

Naturalizm (rozszerzenie, I.1.6): stylistyka opisu Powiśla, los Marianny, zależność człowieka od środowiska (Izabela, Rzecki). „Lalka” nie jest jednak powieścią naturalistyczną.

Periodyzacja (I.1.1): po powstaniu styczniowym; tematy pozytywistów (praca, nauka, Żydzi, kobiety) pokazane krytycznie.

Kompozycja: otwarta; romans epok; nawarstwianie motywów (kamienica, Paryż, Zasławek); nawrót motywów (miłość oczami Wokulskiego, Rzeckiego, Izabeli); pamiętnik subiektywny, z nieścisłościami.

Powieść europejska (rozszerzenie): „Pani Bovary” (Izabela jak Emma), „Ojciec Goriot” (Paryż, awans, pieniądz), „Klub Pickwicka” (humor, obyczaje), „Martwe dusze” (satyra).

Odczytania (I.1.11): Markiewicz (klęska romantyzmu i pozytywizmu), Paczoska (rozpad świata), Tokarczuk (dojrzewanie do sensu życia).

Konteksty na zapas (I.1.14)

historyczny	powstanie styczniowe i zsyłki, wojna rosyjsko-turecka 1877–1878, Wiosna Ludów
historycznoliteracki	program pozytywizmu, polemika z romantycznym wzorem miłości
filozoficzny	scjentyzm, darwinizm, organicyzm
filmowy	film Hasa (1968), serial Bera (1977), serial Netflixa i film Kawalskiego (2026)
literacki	„Przedwiośnie”, „Zbrodnia i kara”, „Dziady” cz. III, „Skąpiec” (stosunek do pieniędzy)